

NORGES INDSKRIFTER

MED DE ÆLDRE RUNER.

UDGIVNE

FOR

DET NORSKE HISTORISKE KILDESKRIFTFOND

VED

SOPHUS BUGGE.

I.

CHRISTIANIA.

A. W. BRØGGERS BOGTRYKKERI.

1891—1903.

Bratsberg Amt.

37. Tveito.

Literatur. Utrykt. Tegning af Indskriften med Bemærkninger af O. Rygh, Tveito 1 Aug. 1897. — Brev (med Rids af Runestenen) fra Kirkesanger G. Ingolfsland til M. Olsen, Vestfjorddalen 20 Oct. 1902. (Alt i Runearkivet i Christiania.)

Trykt. Halvor Flaten i „Varden“ (Skien) 5 Juni 1896, Nr. 131 og derefter i „Landsbladet“ 8 Juni 1896, Nr. 130. — O. Rygh i Aarsberetning fra Foren. til norske Fortidsmind. Bevaring for 1896 S. 71 (jfr. ogsaa S. 68—71). — S. Bugge i Forhandl. i Vid.-Selsk. i Christiania. Oversigt over Vid.-Selsk.'s Møder S. 21. — S. Bugge i Arkiv f. nord. Filol. XVIII (1901) S. 4, 12. — S. Bugge i O. Rygh, Gamle Personnavne i norske Stedsnavne (1901) S. 246 Anm. 1.

Grundlag for Behandlingen. Undersøgelse af Indskriften i Papiraftryk, samt Benyttelse af O. Ryghs (under Literatur nævnte) Tegning og Bemærkninger.

Tegning. Autotypi af Indskriften efter Papiraftryk, hvori Runetrækkene og andre Fordybninger er udfyldte med Blyant.

Den Runesten, som her skal behandles, fremkom Sommeren 1896 paa Gaarden Tveito (Matr. Gaards-Nr. 123) i Dal Sogn, Tinn Præstegjæld, Telemarken, under Udgravningen af to Røser, i hvilke der gjordes et større Gravfund fra den ældre Jernalder.

De to Grave, i hvilke der fandtes brændte Ben, viser i Oldsager flere saa specielle Overensstemmelser, at de sikkert tør antages at være væsentlig samtidige. I begge forekom der saaledes en Spænde af Typen Norske Oldsager (NO.) 243, og i begge Grave fandtes et Par Pilespidser af Jærn af en Form, der ikke ellers er paavist fra den ældre Jernalder, men som væsentlig er den samme som Typen NO. 540 fra den yngre Jernalder. At disse Pilespidser desuagtet tilhøre det oprindelige Gravgoods og er samtidige med de andre Oldsager, bestyrkes ved deres Udseende; de har samme Slags Overflade som de Gjenstande, sammen med hvilke de blev fundne. Jfr. O. Rygh, Aarsber. 1896 S. 69 f.

De to Røser, som blot er 4 M. fjærnede fra hinanden, tilhøre forskjellige Parter af Gaarden Tveito. Ovenpaa den Røs, som er beliggende paa Parten Bjørkhaug, laa en svær Sten, der, da den blev væltet om, viste sig at have en kort Runeindskrift.

Arkæologiske Grunde taler afgjørende for, at de to Grave, over hvilke Røserne er opkastede, neppe kan sættes til meget senere Tid end Aar 500, saaledes som O. Rygh (Aarsber. 1896 S. 71) bemærker; jfr. i Særdeleshed de ovenfor omtalte to Spænder af Typen NO. 243. Som vi senere skal se, kan Tveito-Indskriften vistnok ikke være ældre end 8de Aarh. Den synes derfor ikke at kunne være ridset over den Mand, hvis Gravudstyr blev fundet inde i den Røs, ovenpaa hvilken Runestenen laa. Det er vel derfor en Tilfældighed, naar netop den Røs, paa hvilken Tveito-Stenen, hvis Indskrift synes at være fra 8de Aarh., blev fundet, indeholdt enkelte Oldsager, som i Norge udenfor Gravfundet fra Tveito intet tilsvarende har inden den ældre Jærnalder, men som viser stor Lighed med Gjenstande fra den yngre Jærnalder.

De Oldsager, som fandtes i de to Røser paa Tveito, er indlemmede i Universitetets Samling af nordiske Oldsager. Runestenen tilhører ligeledes Universitetets Oldsagsamling, men bevares foreløbig ved Findestedet. Den er anbragt ved Laavevæggen paa Gaardparten Bjørkhaug og er forsaavidt under Tag.

Stenen og dens Omgivelser blev undersøgte af O. Rygh Sommeren 1897. Han nedskrev de Oplysninger og fik taget de Aftryk, som her er benyttede. Photographi eller Tegning af Stenen og dens nærmeste Omgivelser har vi ikke hidtil kunnet erholde. Men Mangelen heraf synes mindre væsentlig, da nøiagtige Oplysninger om det meste, som staar i Forbindelse med Indskriften, er forhaanden.

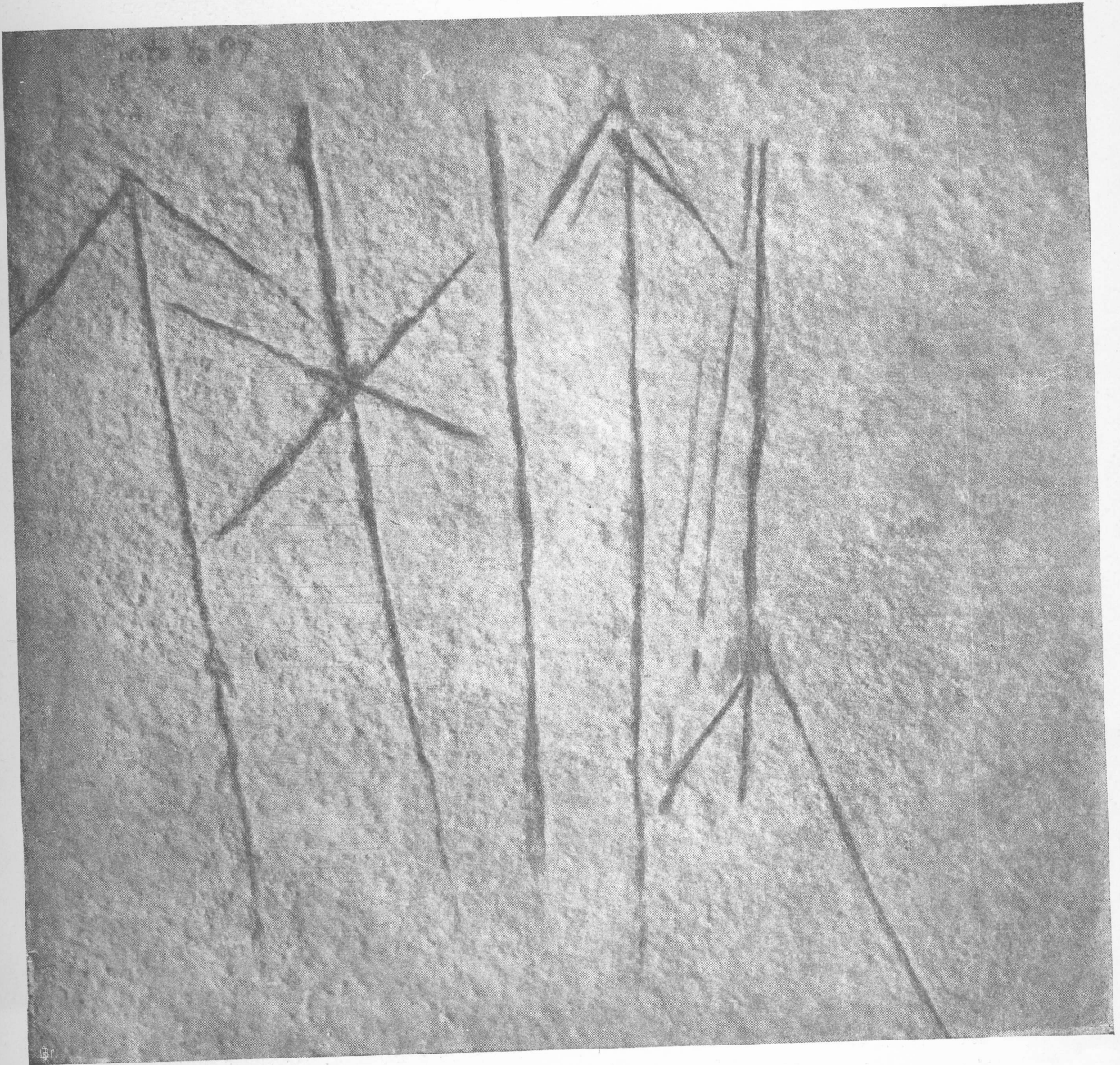
Runestenen fra Tveito er af blaa Klæbersten, hvilken Stenart optræder i ikke saa liden Mængde i Omegnen. „Stenen er en forøvrigt temmelig uregelmæssig Blok, som paa den ene Side har en jevn Flade (Brudflade). Denne Flades Længde er 1,07 m., Bredden temmelig jevnt 70 cm., undtagen ved det ene Hjørne (foran Indskriftens Begyndelse), hvor et Stykke er afslaaet ved Udgravningen af den Røs, hvorpaa Stenen laa. Paa Kanten nedenfor Indskriften en jevn Afskraaning af c. 20 cm. Bredde; den er gammel. Stenens Tykkelse er c. 60 cm.“ (O. Rygh)¹).

Paa den nævnte Brudflade er Indskriften, som er at læse fra venstre mod høire, anbragt langs efter Stenen, saaledes at dens Begyndelse er nærmere den Ende af Stenen, som er smalest. Runelinjens Længde er 15 Cm. Runerne, hvis Høide er 13—15 Cm., er i det hele tydelige, uagtet de er grundt ridsede og Trækene smale (c. 3 Mm.). De kan ikke forveksles med enkelte grundere Linjer, der er tilfældige eller ialfald betydningsløse (se Tegningen).

Runerne er noget uregelmæssig indridsede, idet Stavene hverken er ganske parallelle eller af samme Høide. Kvistene skraane paa anden ↑-Rune stærkere end paa første. Paa Rune 4 gaar Kvisten til høire ud fra Hovedstaven et Stykke

¹) Hele Stenens Længde er 1,15 M., Bredden i den ene Ende 85 Cm., i den anden 50 Cm. Stenens Tykkelse er i den bredeste Ende 35—50 Cm., i den smaleste Ende kun c. 1 Cm. Dens Bagside har en ujævnt convex Overflade. (Meddelelse af Kirkesanger G. Ingolfslund.)

nedenfor dennes Top. Paa $\blacktriangle$ -Runen er høire Kvist, som gaar ud fra Hovedstaven lidt høiere oppe end venstre Kvist, fortsat til langt nedenfor Runens Basis.

Tveito-Indskriften indeholder ingen Rune, som udelukkende tilhører den længere Rækkes Skrift; men da dens Runer i det væsentlige stemmer overens med Vatn-Indskriftens, og da derfor Tveito-Indskriften neppe er meget yngre end Vatn-Indskriften, meddeles den her. Indskriften

↑*|↑ $\blacktriangle$

maa læses **taitr** og er at forstaa som Mandsnavnet *Tæitr* „Teit“ i Nominativ. Om dette Navn, som har sin Oprindelse fra Adjectivet *teitr* „glad“, meddeles Oplysninger, som i det følgende er benyttede, af O. Rygh i Gamle Personnavne i norske Stedsnavne S. 246.

Navnet *Teitr* var i Middelalderen sædvanligt paa Island og forekommer der allerede som Navn paa Sønner af Landnaamsmænd. Derimod brugtes Navnet i Middelalderen almindelig ikke i Norge. Det forekommer der kun nogle Gange som Navn paa Geistlige. Det synes muligt, at disse har været af islandsk Slægt. Men at Navnet tidligere har været brugt i Norge, godtgjøres af flere Stedsnavne. Saaledes sikkert *Tysvær* i Ryfylke (*i Teizfyrdi* Dipl. Norv. II Nr. 147 S. 127), udtalt *tyss vær*. Sandsynlig ogsaa *Teigset*, Matr. Gaards-Nr. 53 i Nesset, Romsdalen; *Teistad*, Matr. Gaards-Nr. 52 i Herø, Nordland. I Telemarken er Navnet ellers ikke fundet. Forekomsten af **taitr** i Runeindskriften tyder derfor paa Indskriftens Ælde. Efter Ordformen tilsvarende er det oldengelske Navn *Tât* og det oldhøityske *Zeiz*.

At Indskriften er ældre end Middelalderen, fremgaar tydelig af Rune-tegnene.

Formen af **t** med to Kviste er i Norge i Indskrifter med den kortere Rækkes Runer sjælden, men er dog bevaret i enkelte gamle Indskrifter; f. Ex. i den ældste Indskrift paa Alstad-Stenen paa Toten.

Anden Rune er *úr*-Runen i Formen $\ast$. Samme Form findes som Tegn for kort *a* i Norge paa Vatn-Stenen, hvis Indskrift kan betegnes som en Overgangsindskrift, der har lidt af den længere og lidt af den kortere Rækkes Skrifs Eienommeligheder og som er sat til Tiden om 725—750. Se S. 353—362.

Formen $\ast$ som Tegn for en *a*-Lyd forekommer i følgende Indskrifter med den længere Rækkes Runer: Björketorp, Gommor og Stentofta i Bleking, Skåäng i Södermanland, Fyrunga i Vestergötland. Samme Tegn af *úr*-Runen maa ogsaa læses i Overgangsindskriften paa Sølvesborg-Stenen i Bleking.

$\ast$ som *a*-Rune forekommer ogsaa i flere af de allerældste danske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer. Se Wimmer, Runenschrift S. 203. Tildels forekommer i de samme Indskrifter $\mathbb{H}$ som Tegn for *h*. Snoldelev-Stenen i Sjælland har først 2 Gange $\ast$ for *a*, derpaa 5 Gange den senere Form $\dagger$. Ogsaa Flemløse-Stenen har begge Former.

Sidste Rune i Tveito-Indskriften er $\blacktriangle$ *r*. Denne Form, som optræder allerede i flere nordiske Indskrifter med den længere Rækkes Runer, dog ikke i de ældste, er endnu med samme Betydning sædvanlig i svenske og danske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer. Anderledes forholder det sig i Norge. I norske

Indskrifter fra Middelalderen med den kortere Rækkes Runer betegner A sædvanlig y ; saaledes allerede i Indskrifter fra 11te Aarh. I flere af de ældre norske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer forekommer y -Runen overhoved ikke, idet $reið$ -Runen bruges for r i alle Ordformer og Lyden y betegnes ved $úr$ -Runen.

I Norge forekommer A med Betydning a i Overgangsindskriften fra Vatn, og her, ligesom paa Tveito-Stenen, efter en Dental; se S. 357 f. A_R forekommer to Gange paa en Sten, som er funden inde i en Gravhaug paa Valby i Tjølling Sogn, Larviks Fogderi; den ene Gang efter β . Denne Indskrift, som synes at være fra 9de Aarh., har A for a (jfr. S. 84).

Navneformen taira slutter sig til Sprogformen i de yngre Indskrifter med den længere Rækkes Runer og til den historiske Tids Sprogform derved, at Stammens udlydende a er faldt bort foran Nominativmærket. Ogsaa heri staar Tveito-Indskriften paa samme Trin som Vatn-Indskriften.

Da Indskriften er saa kort, lader dens Tid sig neppe med Nøiagtighed bestemme. Men efter alt det, som i det foregaaende er anført, synes den snarest at burde henføres til Tiden om 725—775.

Af det, som er sagt i det foregaaende, fremgaar det, at Tveito-Indskriften ikke paa den Tid, da Røserne blev opførte, kan være indridset til Minde om den Person, over hvis Gravrøs den fandtes lagt, da Gravgodset i Røsen er fra en meget ældre Tid end Indskriften.

Hvis dette er rigtigt, synes det ikke muligt at bestemme, hvorledes den Sten, paa hvilken Runerne findes, fra først af har været anbragt. Det bliver derfor ogsaa mindre sikkert, i hvilken Hensigt Indskriften er indridset. Vi vover ikke at afgjøre, om Indskriften (som flere andre Indskrifter, der blot indeholder et Mandsnavn i Nominativ) har været bestemt til Mindeindskrift over en Afdød, i hvilket Tilfælde Stenen kunde tænkes at have været anbragt inde i en Gravhaug. Mindre sandsynligt er det vistnok, at det er en levende Mand, som her har ridset sit eget Navn¹⁾.

¹⁾ O. Rygh (Aarsberetn. 1896 S. 71) bemærker følgende: „Der er . . . ingen Nødvendighed for at antage, at Runestenen, der vel engang har været reist paa eller ved Stedet, oprindeligt har staaet paa denne Grav eller er samtidig med denne.“